

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

**Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України**

Кафедра організації заходів цивільного захисту

Олег БАС

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
з дисципліни**

**«Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій»
підготовки фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
у галузі знань 26 «Цивільна безпека» за спеціальністю
263 «Цивільна безпека» спеціалізація – Цивільний захист, Охорона праці
(термін навчання 4,6 р.)
(для слухачів відділення заочного навчання)**

ЧЕРКАСИ 2024

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій» складена відповідно до освітньо-професійної програми з цивільної безпеки циклу професійної підготовки за другим рівнем вищої освіти, що входить до галузі знань 26 «Цивільна безпека», спеціальність 263 «Цивільна безпека». Ця дисципліна є важливою складовою підготовки фахівців, які здатні забезпечувати належний рівень захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій різного характеру.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є комплекс заходів, знань, навичок та вмінь, спрямованих на підвищення готовності населення до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного, техногенного, екологічного, соціального та воєнного характеру. Дисципліна охоплює питання організації заходів безпеки, порядку та алгоритмів дій у разі виникнення небезпечних подій, а також методи попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Особливу увагу приділено аналізу ризиків та загроз, пов'язаних з природними катастрофами, техногенними аваріями, терористичними атаками, а також військовими конфліктами, що мають безпосередній вплив на життя і здоров'я населення.

У процесі вивчення цієї дисципліни студенти набувають знання щодо основних принципів організації і функціонування системи цивільного захисту в Україні, міжнародного досвід та військового характеру. Дисципліна охоплює вивчення різних типів надзвичайних ситуацій, механізмів їхнього виникнення та розвитку, а також заходів із запобігання, мінімізації наслідків і ліквідації таких ситуацій.

Здобувачі вищої освіти ознайомлюються з основними принципами цивільного захисту, нормативно-правовою базою, що регулює діяльність у сфері захисту населення, а також із сучасними технологіями та методами організації аварійно-рятувальних робіт. Особлива увага приділяється питанням евакуації населення, наданню першої медичної допомоги, організації укриття та захисту від шкідливих факторів, що виникають під час надзвичайних ситуацій.

У процесі навчання студенти набувають практичних навичок аналізу ризиків, планування дій у кризових умовах та організації ефективної взаємодії з різними службами і організаціями, які залучені до управління в умовах надзвичайних ситуацій.

Самостійна робота здобувача вищої освіти

Самостійна підготовка – це безперервний процес самостійної роботи працівників щодо поглиблення та поповнення знань, вмінь та навичок, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків за певними посадами.

Самостійна робота слухача є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зміст самостійної роботи слухача над конкретною дисципліною визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватися у бібліотеці вищого навчального закладу, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також в домашніх умовах.

Яка роль і місце самостійної роботи у засвоєнні слухачем навчального матеріалу?

Самостійна робота є основним засобом засвоєння слухачем навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Чим визначається зміст самостійної роботи слухача над конкретною навчальною дисципліною?

Зміст самостійної роботи над конкретною навчальною дисципліною визначається робочою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Якими навчально-методичними засобами забезпечується самостійна робота слухачів?

Самостійна робота слухачів забезпечується всіма навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, навчально-лабораторним обладнанням, електронно-обчислювальною технікою тощо.

Слухачам також рекомендується для самостійного опрацювання відповідна наукова література та періодичні видання.

Яка роль викладача в організації самостійної роботи слухача?

Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного слухача.

Чи можлива самостійна робота слухача за участю викладача або іншого фахівця вищого закладу освіти? Якщо можлива, то за яких обставин?

Така співпраця можлива, а іноді й необхідна, зокрема, при організації самостійної роботи слухачів з використанням унікального обладнання та устаткування, складних систем доступу до інформації (комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування) тощо.

Самостійною підготовкою повинні бути охоплені усі працівники, контроль за якою здійснюється безпосередніми начальниками (керівниками).

Самостійна підготовка включає в себе:

- вивчення документів законодавчого і нормативного характеру;
- постійне ознайомлення з новою спеціальною та іншою літературою відповідно до напрямку діяльності;
- практичну роботу із спеціальними технічними засобами, засобами зв'язку і транспорту;
- постійне підтримання та вдосконалення фізичної підготовленості.

Вибір питань для самостійного навчання може бути обумовлений зацікавленістю працівника, його прагненням до поглиблення своїх знань і навичок напрямку діяльності, а також виходячи з необхідності ліквідувати прогалини в знаннях, що можуть призвести до помилок у роботі.

Начальник (керівник) може дати працівнику індивідуальне завдання, вказавши, яку літературу необхідно вивчити і встановити строк, необхідний для цього, або запропонувати підготувати реферат по обумовленій темі, скласти проект документа, вивчити науково-технічні засоби тощо. У такому разі план самостійної підготовки розробляється співробітником і затверджується безпосереднім начальником (керівником).

I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота є самостійним видом роботи слухача.

Контрольна робота повинна бути в електронному виді виконана відповідно вимог. Схеми допускається виконувати з урахуванням умовних позначень.

Під час виконання роботи потрібно спочатку записати питання, а потім дати на нього відповідь. Відповіді повинні бути конкретні, написані одного кольору, державною мовою, акуратно оформлені.

Перед виконанням контрольної роботи необхідно ознайомитись з методичними вказівками, питаннями, підібрати і опрацювати нормативні акти, передивитися записи, зроблені на лекціях, вивчити стан справ та виконання нормативних актів в підрозділах цивільного захисту.

На кожній сторінці слід залишати поля шириною 30 – 35 мм. для зауважень рецензента. В кінці роботи потрібно вказати перелік літератури, яка використовувалась під час написання роботи. Виконана робота направляється в інститут на перевірку в строк, який вказаний у графіку виконання контрольних робіт.

Оцінюється робота з урахуванням глибини викладення матеріалу, самостійності виконання та вміння використовувати теоретичні знання на практиці.

Рівень знань слухачами дисципліни за підсумками виконання контрольних робіт оцінюється з огляду на наступні критерії:

1. Повнота та правильність виконання завдання – основний критерій.

2. Здатність слухача:

– диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання;
– аналізувати зміст правових актів, які відносяться до діяльності служби цивільного захисту;

– користуватися законами та нормативно-правовими актами України у сфері цивільного захисту.

Оцінка за виконання контрольної роботи виставляється за чотирьох бальною системою: “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”, а саме:

- **“відмінно”** – якщо слухач показав глибокі знання програмного матеріалу, грамотно і логічно його виклав, бачить проблеми та протиріччя, аналізує та розв’язує складні завдання, прийняв вірне рішення при вирішенні практичного завдання, застосовуючи при цьому діючі нормативно-правові акти;

- **“добре”** – якщо слухач твердо знає і виклав програмний матеріал, крім відтворення знань, ще і вміє розв’язувати типові завдання; без істотних помилок та вірно використав свої знання при письмовому вирішенні практичного завдання;

- “задовільно” – якщо слухач в основному виклав матеріал, не розкривши окремих деталей, допустивши окремі несуттєві помилки при відповіді на теоретичні та практичне питання; продемонстрував вміння відтворити знання;

- “незадовільно” – якщо слухач дав неправильну відповідь на поставлені питання або не по суті питання.

При цьому по даній системі оцінюється кожне питання окремо, а загальна оцінка по роботі виставляється як середньоарифметична оцінка по двом питанням варіанту.

Отримавши контрольну роботу з рецензією викладача, слухач факультету заочного та дистанційного навчання зобов'язаний уважно ознайомитися із зауваженнями рецензента та внести в роботу відповідні зміни та доповнення, усунути вказані недоліки. На обкладинці допрацьованої роботи необхідно вказати „Повторно” і направити її на рецензію.

Контрольна робота, що виконана не за своїм варіантом, в якій розкриті не всі питання, або не в повному обсязі, не має списку використаної літератури - не зараховується.

Слухачі, які несвоєчасно направили контрольну роботу без поважних причин, на екзаменаційну сесію не викликаються.

Кожен варіант контрольної роботи складається з 3-ох теоретичних питань. Обов'язковими вимогами до висвітлення теоретичних питань:

- висвітлення питання;
- посилання (при запозичені тексту);
- список літератури.

В тексті контрольної роботи обов'язкове посилання на використані літературні джерела, перелік яких наводиться у списку літератури. У список використаної літератури вносяться праці, з яких запозичуються цитати, думки, статистичні дані, на які робиться посилання. Бібліографічні посилання – це сукупність відомостей про літературне джерело, що використовується в тексті контрольної роботи. Джерела в списку літератури потрібно розташовувати згідно порядку посилань в тексті записки. Відомості про джерела повинні включати: прізвище та ініціали автора, місце видання, видавництво та рік видання, кількість сторінок. Посилання в тексті на джерела потрібно розташовувати у квадратних дужках, порядковий номер згідно з списком літератури.

Контрольна робота оцінюється: "зарахована", "незарахована". У разі незарахування контрольної роботи вказуються причини цього. Контрольна робота може бути незарахована у випадках:

- виконано не той варіант контрольної роботи;

- теоретичне завдання виконане з порушенням вимог до нього, в т.ч. стосовно обсягу;

- не виконано або не вірно виконано одне із завдань;

Завдання по контрольній роботі складається із 100 варіантів.

Дві останні цифри шифру здобувача вищої освіти визначають варіант завдання (Таблиця № 1). Наприклад, номер шифру 0045. Варіант 45. За таблицею визначаємо номери питань: питання № 20, № 36, № 65.

Контрольну роботу необхідно прикріпити в електронному вигляді у форматі (.doc; .pdf) до створеного викладачем Google класу.

Таблиця 1

ВИБІР ЗАВДАННЯ ЗГІДНО ШИФРУ

		Остання цифра шифру									
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Передостання цифра	0	12, 45, 78	3, 29, 54	8, 34, 71	16, 42, 59	9, 27, 63	14, 38, 50	1, 31, 72	19, 46, 80	6, 25, 53	11, 37, 68
	1	4, 22, 60	17, 41, 75	2, 33, 57	10, 28, 64	7, 35, 69	13, 47, 74	18, 40, 55	20, 32, 61	15, 39, 70	21, 44, 66
	2	24, 49, 77	26, 36, 65	30, 52, 79	48, 56, 73	43, 51, 76	58, 62, 79	20, 37, 59	5, 29, 63	12, 34, 71	3, 42, 50
	3	8, 27, 72	16, 46, 80	9, 25, 53	14, 37, 68	1, 22, 60	19, 41, 75	6, 33, 57	11, 28, 64	4, 35, 69	17, 47, 74
	4	2, 40, 55	10, 32, 61	7, 39, 70	13, 44, 66	18, 49, 77	20, 36, 65	15, 52, 79	21, 56, 73	24, 51, 76	26, 62, 80
	5	30, 43, 59	48, 29, 63	43, 34, 71	58, 42, 50	20, 27, 72	5, 46, 80	12, 25, 53	3, 37, 68	8, 22, 60	16, 41, 75
	6	9, 33, 57	14, 28, 64	1, 35, 69	19, 47, 74	6, 40, 55	11, 32, 61	4, 39, 70	17, 44, 66	2, 49, 77	10, 36, 65
	7	7, 52, 79	13, 56, 73	18, 51, 76	20, 62, 1	15, 43, 59	21, 29, 63	24, 34, 71	26, 42, 50	30, 27, 72	5, 23, 67
	8	6, 24, 68	7, 25, 69	8, 26, 70	9, 30, 71	10, 31, 72	11, 32, 73	12, 33, 74	13, 34, 75	14, 35, 76	15, 36, 77
	9	16, 37, 78	17, 38, 79	18, 39, 80	19, 40, 1	20, 41, 2	21, 42, 3	22, 43, 4	23, 44, 8	24, 45, 6	25, 46, 7

II. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

1. Які основні фактори сприяють збереженню життя і здоров'я в умовах надзвичайних ситуацій?
2. Які дії необхідно виконати при загрозі повені?

3. Як правильно діяти при виявленні пожежі в житловому приміщенні?
4. Які методи використовуються для оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру?
5. Який порядок дій при радіоактивному зараженні?
6. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків ракетних ударів?
7. Які заходи слід вжити при виявленні вибухонебезпечних предметів?
8. Як діяти при потрапленні в зону стрілянини на вулиці та вдома?
9. Які дії слід виконати при загрозі повені?
10. Як організувати надання медичної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях?
11. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні хімічного або біологічного зараження, спричиненого воєнними діями?
12. Як підготуватися до урагану або буревію?
13. Які заходи безпеки необхідно вжити при виявленні небезпечних хімічних речовин?
14. Що робити, якщо ви опинилися в зоні радіоактивного зараження?
15. Які основні принципи організації евакуації населення в умовах воєнного стану?
16. Які дії слід виконати при загрозі вибуху?
17. Як організувати евакуацію населення з районів, що піддаються загрозі зсувів?
18. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні вибуху?
19. Як визначити рівень хімічного забруднення території після атаки?
20. Які заходи необхідно вжити для захисту від біологічної зброї?
21. Як діяти, якщо ви потрапили в стрілянину на вулиці?
22. Які методи використовуються для прогнозування розвитку надзвичайних ситуацій техногенного характеру?
23. Як діяти при викиді небезпечних хімічних речовин?
24. Як діяти при радіоактивному зараженні?
25. Які методи використовуються для оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру?
26. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків лавин?
27. Як організувати надання першої медичної допомоги в умовах масових уражень?
28. Як діяти у натовпі?

29. Які основні принципи захисту населення в умовах НС?
30. Які методи дезактивації використовуються для очищення територій від радіоактивних речовин?
31. Що таке евакуація і коли вона проводиться?
32. Які заходи протирадіаційного захисту існують?
33. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні хімічного зараження?
34. Що таке хімічне зараження і як його уникнути?
35. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні пожежі?
36. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні радіаційного зараження?
37. Які основні способи оповіщення населення про НС?
38. Які методи використовуються для оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру та як ці ризики можуть вплинути на цивільне населення?
39. Які дії необхідно виконати при землетрусі?
40. Які методи використовуються для прогнозування розвитку надзвичайних ситуацій техногенного характеру?
41. Як оцінюється радіаційна обстановка при аварії на АЕС?
42. Які заходи безпеки необхідно дотримуватися при роботі з хімічними речовинами?
43. Що таке біологічна зброя і як захиститися від неї?
44. Які основні принципи організації евакуації населення в умовах воєнного стану, враховуючи можливі загрози з боку противника?
45. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків артилерійських обстрілів?
46. Як організувати евакуацію населення з районів, що піддаються загрози зсувів?
47. Які заходи необхідно вжити для підвищення стійкості житла?
48. Що таке протипожежний захист і які його основні елементи?
49. Які заходи необхідно вжити для захисту сільськогосподарських тварин під час НС?
50. Які дії у разі надзвичайної ситуації або війни?
51. Як організувати надання психологічної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях?

52. Як організувати евакуацію населення з районів, що піддаються загрози затоплення?
53. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків повені?
54. Які дії в разі терористичного акту, перестрілки, захоплення транспорту?
55. Які методи використовуються для прогнозування розвитку надзвичайних ситуацій воєнного характеру?
56. Які дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру?
57. Які дії при виявленні вибухового пристрою?
58. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків землетрусу?
59. Як організувати евакуацію населення з районів, що піддаються загрози затоплення?
60. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні хімічного зараження?
61. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні вибуху?
62. Які методи використовуються для оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру?
63. Як організувати надання психологічної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях?
64. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків урагану?
65. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні пожежі?
66. Які методи використовуються для прогнозування розвитку надзвичайних ситуацій природного характеру?
67. Як організувати евакуацію населення з районів, що піддаються загрози затоплення?
68. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків землетрусу?
69. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні хімічного зараження?
70. Які методи використовуються для оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру?
71. Як організувати надання медичної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях?
72. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків лавин?

73. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні радіаційного зараження?

74. Як організувати евакуацію населення з районів, що піддаються загрози зсувів?

75. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні вибуху?

76. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків землетрусу?

77. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків авіаударів?

78. Як забезпечити безпеку під час проведення рятувальних робіт у зоні радіаційного зараження?

79. Які заходи необхідно вжити для захисту населення від наслідків мінометних обстрілів?

80. Як організувати надання медичної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях?

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Волянський П.Б., Барило О.Г., Гур'єв С.О., Долгий М.Л., Євсюков О.П., Іскра Н.І., Михайлов В.М., Потеряйко С.П., Терент'єва А.В. “Вживання в умовах надзвичайних ситуацій: практичний посібник”. Х.: ФОП Панов А.М., 2016.

2. Андрієнко М.В., Фомін А.І., Слущка О.М., Слюсар А.А., Калиненко Л.В., Чайковський Ю.М. “Посібник з реалізації заходів евакуації населення, матеріальних і культурних цінностей в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій і збройних конфліктів”. Київ: ІДУ НД ЦЗ, 2022.

3. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. “Програма загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях”. Київ, 2014.

4. Гур'єв С.О., Волянський П.Б., Барило О.Г. “Основи цивільного захисту”. Київ: Центр учбової літератури, 2018.

5. Іскра Н.І., Михайлов В.М., Потеряйко С.П. “Захист населення в умовах надзвичайних ситуацій”. Харків: ХНУЦЗ, 2017.

6. Толкунов І.О., Соболев О.М. “Психологічна допомога в умовах надзвичайних ситуацій”. Київ: КНТЕУ, 2019.

7. Корольчук М.С., Берізка М.І. “Медичний захист в умовах надзвичайних ситуацій”. Харків: ХНМУ, 2020.
8. Твердохліб О.С., Чумаченко С. “Інформаційні технології в цивільному захисті”. Київ: ІДУ НД ЦЗ, 2021.
9. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. “Абетка безпеки: Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру”. Київ, 2022.
10. Соболев О.М., Толкунов І.О. “Організація рятувальних робіт в умовах надзвичайних ситуацій”. Харків: ХНУЦЗ, 2018.
11. Михайлов В.М., Євсюков О.П. “Засоби індивідуального захисту в умовах надзвичайних ситуацій”. Київ: Центр учбової літератури, 2019.
12. Гур’єв С.О., Барило О.Г. “Евакуація населення в умовах надзвичайних ситуацій”. Київ: ІДУ НД ЦЗ, 2020.
13. Іскра Н.І., Потеряйко С.П. “Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях”. Харків: ХНУЦЗ, 2016.
14. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. “Основні принципи щодо захисту населення”. Київ, 2017.
15. Міністерство освіти і науки України. “Методичні рекомендації щодо дій населення в умовах надзвичайних ситуацій”. Київ, 2018.
16. Белоусов Є. М. "Основи цивільного захисту: підручник." - Київ: Центр учбової літератури, 2017.
17. Довгань В. П. "Цивільний захист населення: навчальний посібник." - Київ: Кондор, 2019.
18. Малярчук О. І. "Надзвичайні ситуації та їх наслідки: монографія." - Київ: Наукова думка, 2020.
19. Братанюк М. І. "Цивільний захист: підручник для вищих навчальних закладів." - Київ: Видавничий дім "Слово", 2018.
20. Шевчук М. П. "Екологічна безпека та надзвичайні ситуації: навчальний посібник." - Київ: Ліра-К, 2019.
21. Медвідь І. М. "Основи безпеки життєдіяльності: навчальний посібник." - Київ: КНТЕУ, 2020.
22. Завгородній В. І. "Надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: навчальний посібник." - Київ: ВД "Професіонал", 2016.
23. Сорока М. П. "Цивільна оборона і надзвичайні ситуації: навчальний посібник." - Львів: Новий Світ-2000, 2018.
24. Кривецький Г. А. "Організація і управління цивільним захистом: підручник." - Київ: КНУБА, 2019.

25. Ковальов А. О. "Радіаційна та хімічна безпека: підручник." - Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020.

26. Шулежко І. Г. "Аварійно-рятувальні роботи: навчальний посібник." - Київ: Національний авіаційний університет, 2020.

27. Остапенко Л. В. "Психологія надзвичайних ситуацій: навчальний посібник." - Київ: Педагогічна преса, 2017.

28. Ткаченко В. Г. "Медичний захист в умовах надзвичайних ситуацій: підручник." - Київ: Здоров'я, 2018.

29. Кучеренко В. М. "Надзвичайні ситуації: навчальний посібник." - Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019.

30. Дем'янчук О. О. "Безпека життєдіяльності: підручник." - Київ: Видавництво Ліра-К, 2021.